

8. Про телебачення і радіомовлення : Закон України від 21.12.1993 № 3759-ХІІ. *ВВР України*. 1994. № 10. Ст. 43.
9. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 № 2657-ХІІ. *ВВР України*. 2011. № 32. Ст. 313.
10. Про інформаційні агентства : Закон України від 28.02.1995 № 74/95-ВР. *ВВР України*. 1995. №13. Ст. 83.
11. Красильникова Е.В. Воспрепятствование законной профессиональной деятельности журналистов. Москва : Юрлитинформ, 2009. 176 с.
12. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-ІІІ. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2001. № 25–26. Ст. 131.
13. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України : у 2 т. / П.П. Андрушко, Т.М. Арсенюк, О.Ф. Бантишев та ін. ; за заг. ред. П.П. Андрушка, В.Г. Гончаренка, Є.В. Фесенка. 3-є вид., перероб. та доп. Київ : Алерта ; КНТ ; Центр учбової літератури. 2009. Т. 1. 964 с.
14. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Офіційний вісник України*. 2012. № 37. Ст. 1370.
15. Зінченко О. І. Кримінально-правова охорона виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина (Аналіз законодавства і судової практики) : монографія. Харків : Вид-ць СПІД ФО Вапнярчук Н.М., 2007. 320 с.
16. Готін О.М. Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина : навчальний посібник. Луганськ : РВВ ЛДУВС, 2006. 192 с.
17. Безпала Я.С. Кримінально-правові проблеми визначення потерпілого від перешкоджання законній професійній діяльності журналістів. *Форум права*. 2013. № 3. С. 22–27.
18. Буряк К.М. Злочини проти професійної діяльності журналістів в Україні: кримінально-правове та кримінологічне дослідження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Дніпро, 2018. 251 с.

ТОМА М. Г.,
кандидат юридичних наук,
асистент кафедри кримінального права
(Чернівецький національний
університет імені Юрія Федьковича)

УДК 343.01

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2020.2-3.13>

ПРОФЕСІЙНА ЗЛОЧИННІСТЬ: «ЗЛОДІЙ В ЗАКОНІ», ЇХНІЙ ВПЛИВ НА КРИМІНОГЕННУ СИТУАЦІЮ В КРАЇНІ

Стаття присвячена аналізу поняття професійної злочинності: злочинність – це відносно самостійний вид злочинної діяльності, котрий на практиці здійснюється злочинцем у межах його незмінної спеціалізації та зростаючої злочинної кваліфікації, будучи для нього промислом, результати якого є основним чи додатковим джерелом його існування, а також є показником, на підставі якого злочинець тією чи іншою мірою просувається по кар’єрній драбині кримінального світу, до якого належить безпосередньо чи опосередковано.

Варто виділити її характерні ознаки: 1) основні ознаки професійної злочинної діяльності, тобто такі, без яких ця суспільно небезпечна діяльність не може характеризуватися як професійна злочинність, головним чином: а) сталість професійної злочинної діяльності, що спрямована на побудову злочинної кар'єри; б) стійкість у вчиненні однотипних злочинів – кримінальна спеціалізація (професійний злочинець не лише беззмінно вчиняє злочини, а й постійно вчиняє злочини саме певного виду); в) наявність певних протиправних знань і навичок скоєння злочину в професійних злочинців – злочинна кваліфікація; г) професійна злочинна діяльність злочинця-професіонала є, як правило, основою його доходу (хоча цей дохід може бути додатковим), що визначає корисливу спрямованість професійних злочинів; г) входження в кримінальну субкультуру та підкорення кримінально-злочинним правилам і законам (хоча сьогодні злочинці-професіонали, головним чином ті, що вчиняють кримінальні правопорушення в кіберпросторі, входять до злочинного світу та кримінальної субкультури опосередковано).

Професійний злочинець – це злочинець, котрий сповідує ідеологію злочинного світу, є частиною цього злочинного світу, належачи до певної ієрархічної ланки й займаючи певну ієрархічну ланку кримінальної субкультури, і систематично й кваліфіковано вчиняє злочини одного типу самостійно чи як член злочинної групи професійних злочинців, прибуток від учинення яких для нього є суттєвим джерелом існування (дохід для нього є або додатковим, або основним).

Адміністрація злочинного світу, котра представлена «злочодіями в законі», уособлює кримінально-протиправну «виконавчу» та «судову» владу, призначається злочинною «законодавчою» владою («злочодійська сходка») та характеризується таким: продукує ідеологію злочинного світу; розпоряджається та контролює злочинну казну («общак»).

Ключові слова: професійна злочинність, професійний злочинець, кримінальна субкультура, «злочодії в законі», «злочодійська сходка», злочинна кар'єра.

Toma M. H. Professional crime: “thieves in law” their impact on the criminal situation in the country

The article deals with the analysis of the concept of professional crime is a relatively independent type of criminal activity, which is practiced by the criminal, within the limits of his constant specialization and growing criminal qualification, being for him an industry, the results of which is the main or additional source of its existence, and is an indicator, on the basis of which the offender in one way or another advances the career ladder of the criminal world, to which he belongs directly or indirectly.

It is necessary to distinguish its characteristic features: 1) the main features of professional criminal activity, that is, without which this socially dangerous activity cannot be characterized as professional crime, mainly: a) the constancy of professional criminal activity aimed at building a criminal career; b) resilience in committing the same crimes – criminal specialization (a professional criminal not only constantly commits crimes, but also constantly commits crimes of a certain kind); c) the presence of certain unlawful knowledge and skills of committing a crime in professional offenders – criminal qualification; d) the professional criminal activity of a professional offender is usually the basis of his income (although this income may be additional), which determines the mercenary focus of professional offenses; (e) Entry into the criminal subculture and submission to criminal rules and laws (although, to date, professional offenders, mainly those who commit criminal offenses in cyberspace, enter the criminal world and the criminal subculture indirectly).

A professional offender is a criminal who professes the ideology of the criminal world, is part of this criminal world, belonging to and occupying a certain hierarchical link of the criminal subculture and systematically and qualified committing crimes of the same type alone or as a member of a criminal group of professional offenders whose income is from is a significant source of existence (income for it is either additional or basic).

The administration of the criminal world, represented by “thieves in the law” – impersonate the criminal-illegal “executive” and “judicial” authorities, are appointed by the criminal “legislative” authorities (“thieves”) and are characterized by the following: they produce the ideology of the criminal world; dispose of and control the criminal treasury (“the coroner”).

Key words: *professional crime, professional offender, criminal subculture, “thieves in law”, “thieves”, criminal career.*

Вступ. Людству знайома злочинність ще із самого початку свого існування та розвитку, в епоху первіснообщинного ладу вона вже існувала. Але в той час ще не було суспільства, тому ці злочинці, які вчиняли правопорушення, не мали такого суспільно небезпечного значення, не завдавали великої суспільної шкоди з погляду сучасного стану речей. Однак згодом учинення особою протиправних дій почало засуджуватися. Саме з моменту появи місць позбавлення волі й з’являються перші елементи, які пізніше виокремилися в професійну злочинність.

Занепад суспільства, який відбувається на цьому етапі розвитку, «блатний світ» мають свою вікову історію, свою субкультуру: мову («арго»), мистецтво (татування), закони (тюремний, злодійський), свою ієрархію («табелі про ранги»), титули («злодій у законі», «пахан» тощо), традиції.

Вивчення професійної злочинності як злочинного світу допомагає зрозуміти внутрішні закони, за якими живе злочинне середовище (кримінальне суспільство), оцінити зміни, що відбуваються в ньому, зі змінами політичними, економічними, державними, студіювати внутрішні питання зародження та еволюції злочинності, її самодетермінації.

Злочинність як негативне явище, судячи з її кількісних і якісних показників, стала одним із головних бар’єрів на шляху реформування української держави. І на наше переконання, глибоко помиляються ті вчені, які вважають, що кримінальний сплеск закономірний у перехідні періоди суспільного розвитку. Світова історія еволюційних і революційних переходів різних народів з одного суспільного стану в інший, якісно інший, свідчить про загострення кримінальної ситуації в перехідні періоди.

Сьогодення – приклад створення такого соціально-економічного та морального середовища, де професійна й організована злочинність прагне всебічно, тотально поглинути саму країну та державну владу.

Постановка завдання. Мета статті полягає в описі й усебічному аналізі такого виду професійних злочинців, як «злодії в законі», детальному описі їхніх характерних ознак, виникнення такого явища, їх впливу на криміногенну ситуації України загалом.

Результати дослідження. Для України як досить молодій державі професійна злочинність є повною мірою небезпечним загрозливим явищем, що вказує на важливість боротьби нашого суспільства із цим паразитарним явищем. Проте, на нашу думку, варто погодитися з тим, що «для ефективного протистояння професійній злочинності в нашій державі необхідно правильно та швидко ідентифікувати професійного злочинця – особу, яка безпосередньо скоює такі злочини» [2, с. 140], і чітко розуміти, у чому саме виявляється досліджуваний вид злочинності.

Уважаємо за необхідне, щоб з’ясувати й розв’язати наявні в науці колізії серед кримінологів з приводу визначення поняття «професійна злочинність» і «професійна злочинна діяльність», щонайперше проаналізувати весь перелік (як основних, так і додаткових)

ознак цієї злочинності, а також деталізовано вивчити їх. Між іншим звернемо увагу на те, що в сучасній спеціальній юридичній літературі існує низка досліджень, у яких учені тією чи іншою мірою вже робили спроби визначити перелік атрибутивних ознак професійної злочинності, деякі з них необхідно висвітлити й у дослідженні.

На теренах нашої країни на формуванні кримінального професіоналізму не могли не залишити свій відбиток міцні патріархальні традиції та звичаї, а також істотне переважання аграрного сектора. Народ грабували й численне чиновництво, і власники селян. Притому гніт, приниження й експлуатація народу зростали у зв'язку з розвитком позасудової форми влади, що породжує свавілля. За офіційними даними, в середньому щорічно від поміщиків утікало близько 20 тисяч селян, які поповнювали армію розбійників, злодіїв і волоцюг, із яких формувалася кримінальне професійне середовище.

О.І. Гуров, відомий кримінолог, зазначав, що кримінальна професійна діяльність характеризується такими ознаками: 1) є для злочинця основним джерелом засобів для існування; 2) потребує особливих знань, знарядь і навичок для досягнення кінцевого результату; 3) зумовлює наявність тісних контактів з кримінальною субкультурою; 4) визначає вид стійкої антисуспільної діяльності [1, с. 105]. Розділяє думку О.І. Гурова й український кримінолог В.В. Пивоваров, який указує, що варто виокремлювати такі чотири ознаки кримінального професіоналізму: 1) усталений різновид злочинного зайняття (спеціалізація); 2) відповідні знання та навички (кваліфікація); 3) учинення злочинів для здобуття коштів на існування (злочинний промисел); 4) зв'язок із кримінальним середовищем, здійснюваний через кримінальну субкультуру [7, с. 4].

Отже, професійній злочинності притаманні стійкість і постійний характер, злочинці-професіонали постійно вчиняють злочини впродовж тривалого часу. Така послідовність учинення злочинів формує в професійних злочинців звичку до вчинення нових злочинів, така поведінка для них із часом стає нормою поведінки. Для професійних злочинців так звана «норма поведінки» стає промислом, фахом, ремеслом. Навіть якщо згодом цих злочинців притягнули до кримінальної відповідальності й вони були піддані покаранню, після звільнення з місць позбавлення волі вони знову ж таки продовжують свій злочинний фах. Отже, кримінальний професіоналізм являє собою різновид свідомого й у всіх деталях і задалегідь підготовленого соціального паразитизму [3, с. 190].

Професійним злочинцям притаманна відповідна спеціалізація. Ця ознака проявляється в тому, що в кожного з них є чітка установка на певний вид злочинних занять, на вчинення тотожних або ж однорідних злочинів. Професійний злочинний контингент різноманітний. Сучасний кримінальний професіоналізм є різнобічним та універсальним, коли той чи інший злочинець має не лише одну спеціалізацію, а й перекваліфіковується ще й на інші.

Тому ми зараз спробуємо детально описати такий тип професійного злочинця, як «злодії в законі». Отже, адміністрацію злочинного світу очолюють «злодії в законі», вони виконують «адміністративну» та «судову» владу в злочинному світі. Злодіїв у законі пов'язував особливий кодекс поведінки, звичаї і традиції, до яких увійшли повне несприйняття суспільних норм і правил, у тому числі пов'язаних із сім'єю (злодій у законі ні за яких обставин не повинен був мати постійних зв'язків із жінками), проте натепер питання сім'ї чи постійних стосунків змінилося, оскільки багато з таких авторитетів – «злодіїв у законі» – має сім'ю або постійні стосунки з однією жінкою, не менш повна заборона на будь-яку співпрацю з державними органами, як у формі участі в організованих ними громадських заходах, так і сприяння судово-слідчим органам у розслідуванні злочинів.

До «злодіїв у законі» варто зараховувати осіб, що вже були неодноразово судимими (хоча серед «злодіїв у законі» можна спостерігати також і значну кількість злочинців, які взагалі не були раніше судимими), а саме тих з них, що глибоко засвоїли кримінальну субкультуру; мають високий авторитет у злочинному світі; визнані, як правило, такими особами, що вже мають статус «злодія в законі». Визнання злочинця як «злодія в законі» в більшості випадків здійснюється на злодійській сходці, що являє собою певний «законодавчий орган» злочинного світу, повноважний визначати систему злодійської етики («злочинної

ідеології»), вирішувати найбільш важливі та складні питання життя в злочинному світі. До таких питань, зокрема, М.Г. Шурухнов зараховує визначення джерел поповнення «общаку» (він, як ми вже вище відзначали, включає кошти, продукти харчування, речі, різні предмети, наркотичні засоби тощо; а також комплектується за рахунок поборів, вилучень, добровільних пожертвувань); ліквідацію осіб, котрі зрадили інтереси злочинної спільноти або завдали цій спільноті значної шкоди; вибір форм і методів протиправної діяльності; концептуальне ставлення злочинного світу та членів цього світу до окремих законодавчих актів; прийняття різних відозв [9, с. 74].

Існують певні закони та правила, яких зобов'язані дотримуватися злочинці в законі. До них належать заборона мати дружину та дітей (проте вже сьогодні нікого не дивує, що «злочинці у законі» офіційно одружуються, заводять сім'ю [5, с. 24]); заборона працювати («злочинці у законі» повинен жити виключно «від плодів злочинної діяльності»); заборона брати зброю з рук державної влади, а також служити в армії; заборона брати участь у суспільній діяльності (мається на увазі в суспільно корисній діяльності); зобов'язаний надавати моральну та матеріальну допомогу іншим злочинцям, використовуючи злочинську касу – «общак» [4, с. 176–177]. Окрім того, вони повинні мати шану. Що стосується такої ознаки, як «шана», то зауважимо, що сучасний «злочинці у законі», будучи лідером злочинного миру, має оточення, що складається з близьких йому людей, спільників, «шісток», які, у свою чергу, залучають злочинців-виконавців та інших потрібних фахівців.

Однак, детально проаналізувавши злочинський статус та основні ознаки «злочинців у законі», можемо зазначити, що ці злочинці в сукупності не однорідні, а, відповідно, не схожими можуть бути і їхні атрибутивні ознаки. Зокрема, нині варто розрізняти дві категорії «злочинців у законі»:

а) особи, які суворо дотримуються старих злочинських «законів» (т. зв. «непманські злочинці»). Цих злочинців залишилося дуже мало, як правило, усі вони вже літні, є багаторазово судимими (головним чином за злочинні посягання майнового характеру), а тому більшу частину свого життя вони провели в місцях позбавлення волі. Ці особи є противниками співпраці з економічними злочинцями, називають нове покоління злочинців «сторожами розкрадачів», звинувачують їх у брехні, користі, намагаються всіляко підірвати їхній авторитет у злочинному світі, який, до речі, змінився й продовжує змінюватися, відповідно до нової злочинської філософії, котра формується вже новими «злочинцями в законі»;

б) особи, що суттєво модифікували старі злочинські «закони» відповідно до нових соціально-економічних умов (т. зв. «нові злочинці»). Цих «нових злочинців» відрізняє від «непманських злочинців» те, що вони є більш молодими професійними злочинцями, які провели в місцях обмеження чи позбавлення волі менше часу (чи взагалі не були судимими) та є прихильниками тісної взаємодії в скоєнні злочинів з економічними злочинцями [5, с. 25].

Розглядаючи поняття «злочинці в законі», варто наголосити, що це представник еліти злочинного світу, який обраний на «сходці», зібранні не менше ніж 3-х «злочинців у законі», що в житті керується неписаними злочинними правилами (законами). Злочинський закон – анти-суспільні моральні норми, дотримання яких передбачає належність особи до відповідної референтної групи [8, с. 210].

Серед загальної кількості «злочинців у законі» лише певна частина є ідеологами злочинного світу. Варто зазначити, що «злочинці в законі» розділилися на дві категорії: старих і нових. Останні позиціонують себе як «злочинці в законі» лише формально, ігнорують систему цінностей і понять (неписаних злочинних законів), підтримують стосунки з органами державної влади, створюють корумповані зв'язки або ж працюють у владних структурах [6, с. 299].

Найвпливовіші «злочинці в законі» з різних країн колишнього Радянського Союзу намагаються контролювати криминогенні процеси, що відбуваються в Україні. Хоча їхній вплив є досить інтенсивний, працівники підрозділів з боротьби з організованою злочинністю активно протидіють будь-яким спробам установити «злочинські закони» на території України.

Керівництво Міністерства внутрішніх справ України особливу увагу приділяє протидії протиправній діяльності «злочинців у законі». Підрозділами боротьби з організованою

злочинністю постійно проводяться оперативно-розшукові та профілактичні заходи, спрямовані на встановлення й документування учасників суспільно небезпечних організованих злочинних груп, «зłodіїв у законі» та кримінальних авторитетів.

Для інформаційно-аналітичного забезпечення боротьби з організованою злочинністю підрозділи з боротьби з організованою злочинністю МВС України на підставі ст. 16 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» отримують оперативну інформацію про діяльність організованих злочинних угруповань (ОГ і ЗО). Вищевказані підрозділи, використовуючи автоматизовану інформаційно-пошукову систему АПС «Скорпіон», мають змогу отримати інформацію щодо діючих і виявлених організованих злочинних угруповань, а саме про їх назву, установчі дані й іншу інформацію про лідерів та активних учасників ОЗГ та ЗО (анкетні дані, кримінальне ім'я, місце та роль індивіда в злочинній групі чи організації, сферу злочинної діяльності), характеристику ОЗГ і ЗО (структуру, чисельність, інформацію про транспортні засоби, якими користуються); злочинні зв'язки та зв'язки із суб'єктами підприємницької діяльності; інформацію про прийняті процесуальні рішення; наявні оперативні обліки тощо.

Загалом із 2008 року на території України запобігли всім спробам «зłodіїв у законі» і кримінальних авторитетів організувати «сходку» (зібрання злочинної еліти) для розподілу сфер впливу на криміногенні процеси.

Проте, за словами міністра внутрішніх справ Арсена Авакова, в Україні налічується від 80 до 100 зłodіїв у законі. «70% угонів автомобілів координуються кримінальними авторитетами, так званими зłodіями в законі, також – 60% квартирних крадіжок, терористичні злочини, вбивства, в тому числі замовні», – повідомляв на початку літа 2018 р. А. Аваков.

«Зłodії в законі» мають величезний вплив, набагато більший, ніж про це говорить навіть пан Аваков. Зłodії в законі впливають не тільки на бізнес і злочинні сфери діяльності, а й на політиків і людей, що ухвалюють доленосні рішення для країни, на тих же народних обранців. Через них протягують зміни в законодавство, які полегшують долю в'язнів і злочинного бізнесу. Найяскравіший приклад – закон Савченко, який лобіювався саме організованою злочинністю. Таких прикладів впливу «зłodіїв у законі» на динаміку криміногенної ситуації в Україні безліч, але хочеться зупинитися ще й на новелі Кримінального кодексу України, який зараз на доопрацюванні, щодо внесення поняття «зłodії в законі» та «злочинна сходка» в новий кримінальний закон. Отже, «зłodій у законі», за новелами нового закону, – особа, яка дотримується притаманних злочинному середовищу традицій і правил поведінки, користуються авторитетом серед осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, керує, координує та/або організовує діяльність злочинної спільноти чи її частини або є учасником такої спільноти. Проте, як на практиці працівники правоохоронних органів мають ідентифікувати таку особу за вищевказаними ознаками, залишається для нас загадкою, оскільки, як ми вже зазначали, традиції в таких злочинців натепер є змінними, тобто не всі з них їх чітко й безапеляційно дотримуються, як усім відомо, поняття «зłodії в законі» – це кримінологічне явище.

Висновки. Отже, злочинця-професіонала характеризують такі ознаки: 1) стійке негативне ставлення до суспільства, виражене в протиставленні себе суспільству; 2) усвідомлення професійної злочинності як центрального змісту життя і прийняття паразитарної ідеології злочинного світу як системоутворювального фундаменту та призьми, через яку сприймається світ і процеси в ньому; 3) організованість у сенсі належності до кримінальної субкультури та злочинного світу, у якому злочинець займає своє ієрархічне становище, та в сенсі об'єднання з іншими злочинцями-професіоналами в організовані групи для спільного вчинення злочинів на професійній основі (якщо в цьому є необхідність). Адміністрація злочинного світу, котра представлена «зłodіями в законі», уособлює кримінально-протиправну «виконавчу» та «судову» владу, призначається злочинною «законодавчою» владою («зłodійська сходка») та характеризується таким: продукує ідеологію злочинного світу; розпоряджається та контролює злочинну казну («общак»).

Список використаних джерел:

1. Гуров А.И. Профессиональная преступность. Прошлое и современность. Москва : Юрид. лит., 1990. 304 с.
2. Карлаш Р.Ю. Особистість професійного злочинця та методика її ідентифікації. *Підприємництво, господарство і право*. Київ, 2011. № 6 (186). С. 140–143.
3. Кримінологія: Загальна та особлива частина : підручник / за ред. І.М. Даньшина. Харків : Право, 2003. 352 с.
4. Кримінологія : підручник / за заг. ред. Л.С. Сміяна, Ю.В. Нікітіна. Київ : Нац. акад. управл., 2010. 496 с.
5. Кутякин С.А., Курбатова Г.В. «Воры в законе»: на рубеже веков : лекция. Рязань : Академия права и управления Минюста России, 2003. 52 с.
6. Міжнародна поліцейська енциклопедія : у 10 т. / відп. редактори : В.В. Коваленко, Є.М. Моїсєєв, В.Я. Тацій, Ю.С. Шемшученко. Київ : Атіка, 2010. Т. VI : Оперативно-розшукова діяльність поліції (міліції). 1128 с.
7. Пивоваров В.В. Професійна злочинність як прояв злочинного корпоративізму. *Теорія і практика правознавства*. Харків, 2015. Вип. 1 (7). С. 1–13.
8. Словник спеціальних термінів правоохоронної діяльності / за ред. проф. Я.Ю. Кондратьєва. Київ : Нац. акад. внутр. справ України, 2004. 560 с.
9. Шурухнов Н.Г. Неформальная дифференциация в исправительно-трудовых учреждениях. *Социологические исследования*. Москва. 1992. № 4. С. 27–33.

